

PROFESORUL OREST TAFRALI — PERSONALITATE A VIEȚII SPIRITUALE IEȘENE

RODICA RADU

La 1 iunie 1913, Senatul Universității ieșene, reunit cu Consiliul profesoral al Facultății de litere, discuta numirea ca profesor titular al catedrei de arheologie a savantului de renume europeană, Orest Tafrali¹, numire pe care acesta o solicitase „pe baza studiilor și lucrărilor speciale în ramura arheologiei și a istoriei artelor ce am făcut vreme de 12 ani, atît în țară cit și în străinătate”².

Cel pe care marele istoric A. D. Xenopol îl situase „între cei mai de seamă în ramura arheologiei”³ se prezenta în fața exigentului for universitar cu un impresionant palmares științific. Eminent student al profesorului Gr. Tocilescu la București, al lui Ch. Diehl, G. Millet, M. Collignon la Paris, licențiat în litere al facultății din București (1904), doctor în litere la Sorbona (1912), fost secretar al Muzeului Național de antichități (1902—1905), fost repetitor pentru cursul de limbă română al Școlii de limbi orientale din Paris (1910—1911), bibliotecar la una din cele mai mari biblioteci de artă și arheologie, inițiată de Ch. Drouet la Paris, colaborator la cîteva din cele mai cunoscute reviste de specialitate din capitala Franței, Orest Tafrali avea la acea dată un nume consolidat în lumea istoricilor europeni⁴.

Lucrările sale, remarcabile pentru vasta erudiție pe care o probau, „stăpînirea desăvîrșită a mijloacelor de investigație”, cît și prin faptul că „au îmbogățit știința cu rezultate remarcabile de o reală însemnătate în istorie, arheologie și epigrafie”⁵, se bucuraseră de aprecierea lui Ch. Diehl, G. Millet, L. Bréhier, H. Delahaye, S. Reinhard, S. Salaville, V. Chapet ș.a.

Fusese solicitat în Franța pentru o colaborare la un mare dicționar al artelor, oferindu-i-se un post în învățămîntul francez superior, dar preferase să profeseze în țară. „Înțe-

¹ Arhivele Statului Iași (Arh. St. I.), fond *Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Rectorat-corespondență*, dosar 7A/1913, f. 35 (Vezi și Anexa nr. 1).

² Tafrali, O., *Memoriu de titluri și publicațiuni*, f. a., p. 5.

³ „Noua revistă română”, 1914, februarie, 16.

⁴ Vezi și: *Enciclopedia istoriografiei românești*, Ed. șt. și enciclop., București, 1978, p. 320; *Contribuții la istoria Universității „Al. I. Cuza” — Iași*, București, 1960, vol. II, p. 204 și urm.; Golimas, N., *Din activitatea profesorului O. Tafrali*, în „Revista muzeelor”, 5/1966, p. 217—218; Bujoreanu, Șt., *Despre activitatea lui O. Tafrali*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” — Iași”, XIII, 1976, p. 225; Condurachi, Em., *Orest Tafrali*, în „Arheologia Moldovei”, VI/1969, p. 337—338.

⁵ Arh. St. I., loc. cit.

lege oricine — scria A. D. Xenopol — ce element ne-a venit să răspîndească lumină pe pămîntul românesc⁶.

Astfel, torul universitar ieșean vota în unanimitate, în baza articolului 81 din Legea învățămîntului secundar și superior, primirea lui Orest Tafrali în rîndurile corpului didactic al Facultății de litere, care la acea dată număra cîteva nume ilustre⁷.

Titularul catedrei de arheologie, al cărui curs îl inaugura cu lecția „Evoluția arheologiei”, O. Tafrali a suplinit în 1914 seminarul catedrei vacante de istorie antică, alături de A. D. Xenopol care ținea cursul⁸, pentru ca din 1915, prin renunțarea marelui istoric să suplinească întreaga catedră⁹, pînă în 1927 cînd va fi ocupată de Paul Nicorescu. Din 1922, la recomandarea Consiliului profesoral, O. Tafrali suplinește și catedra de istoria artelor¹⁰.

Timp de 24 de ani, va desfășura o intensă muncă didactică pe care nu o va întreprinde decât cu două săptămîni înaintea prematurii sale dispariții¹¹, muncă ce o va îmbina cu activitatea de cercetare științifică ca arheolog și bizantinolog, cu preocupările de istorie și critică de artă, fiind în același timp o prezență plină de inițiativă în viața culturală a orașului Iași.

Dominantă în multitudinea acestor preocupări a fost activitatea didactică. „Tafrali a fost conștiințios profesor — scria Ilie Minea — și-a iubit catedra și pe elevi, a fost iubit de aceștia și a considerat de datorie nu numai să se țină la curent cu tot ce se publică, ci să lucreze, să cerceteze, să publice, să facă onoare facultății al cărui profesor ajunsese”^{12a}.

Preocupat de dezvoltarea învățămîntului istoric și arheologic, profesorul Tafrali a lăsat un număr impresionant de cursuri între care: *Curs de antichități greco-romane* (editat de I. L. Neagu și G. Sîrbu în 1920), *Izvoarele istoriei grecilor și romanilor. Privire generală* (1920—1926), *Arhitectura egipteană* (editat de I. L. Neagu și G. Sîrbu, 1928—1929), *Istoria civilizației* (editat de I. L. Neagu și N. I. Cosma, 1929), *Curs de arheologie. Pictura* (editat de C. Chircu și I. Negrim, 1932—1933), *Curs de ceramică gracă* (editat de I. L. Neagu și G. Sîrbu, f.a.), *Curs de arheologie. Arhitectura* (editat de D. Crinjală, 1930—1931) etc.

Înzestrat cu un talent oratoric, care atrăgea în aula unde-și ținea cursul un numeros public, Tafrali recurgea cel mai adesea la metoda demonstrativă și a observației nemijlocite. Prin grija sa, Facultatea de litere este înzestrată cu un aparat de proiecție iar Seminarul de arheologie cu o impresionantă colecție de diapozitive și fotografii. Pentru sporirea acestei colecții, an de an intervenea cu cereri și memorii, fie către decanat și rectorat, fie adresate direct Ministerului, solicitînd a fi prevăzute în bugetul facultății sumele necesare¹³.

Urmărind aplicarea aceleiași metode, organizează în fiecare an excursii științifice de studiu cu studenții pentru cunoașterea monumentelor istorice și de artă. Astfel, în 1922, „avînd în vedere scopul înalt cultural și patriotic ce urmărim”, solicita primarului din Hirău concursul pentru găzduirea celor 50—60 de studenți „care pentru prima oară vor avea prilejul să cunoască și să admire arta din timpul lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș”¹⁴. Tot atunci, studenții vizitau monumentele din Suceava, Rădăuți și Gura Humorului, iar în 1924 pe cele de la Axiopolis, Adamclisi și Constanța¹⁵. De asemenea, „pentru completarea cunoștințelor istorice, arheologice și artistice ale studenților Universității noastre”¹⁶, inițiază

⁶ Tafrali, O., *Critica operelor arheologice*, Iași, 1921, p. 104.

⁷ Vezi Anexa nr. 1.

⁸ Arh. St. I., fond *Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Facultatea de litere-corespondență*, dosar 1/1914, nepaginat.

⁹ *Ibidem*, dosar 2/1915, nepaginat.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 12/1922, nepaginat.

¹¹ Arh. St. I., fond *„Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Rectorat-corespondență*, dosar 6/1937, f. 22.

¹² Minea, I., O. Tafrali, în *„Arta și Arheologia”*, fasc. 13—14, p. 3.

¹³ Arh. St. I., fond *„Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Facultatea de litere-corespondență*, dosar 4/1919, f. 7.

¹⁴ Arhiva Muzeului de antichități (în continuare A.M.A.) dosar 12/1922, nepaginat. În momentul cercetării arhiva Muzeului de antichități se afla în fondul bibliotecii Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” — Iași, neinventariată. Pentru trimiteri s-a folosit notația originală, succesivă cronologic, făcută cu creion roșu pe coperta dosarelor nepaginate.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 15/1924, nepaginat.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 4/1921, f. 42.

în august 1921 o excursie la Constantinopol și Atena. Pentru mărirea fondului acestei excursii, la 21 aprilie 1921, ținea în aula Universității conferința „Viața femeii în antichitate”¹⁷.

Intenționînd ca aceste excursii să se înscrie ca o permanență în programul didactic, Tafrali propune decanului „ca Facultatea noastră să ceară Ministerului un fond permanent care să stea la dispoziție în acest scop”¹⁸.

La lucrările seminariale, pe care le conducea conform regulamentului, profesorul Tafrali, el însuși pasionat cercetător, era preocupat de a atrage studenții către munca de cercetare științifică, obligîndu-i să susțină lucrări „care completează cunoștințele și le dezvoltă gustul cercetării proprii”¹⁹ și pe baza cărora erau admiși la examene. Într-un raport asupra activității seminarului de arheologie, înaintat decanului în luna iulie 1921, Tafrali menționa că în anul școlar 1920—1921, 7 subiecte au fost tratate sub formă de conferință, „comentate atît de studenți cit și de profesor”²⁰, 26 subiecte au fost prezentate în scris iar 20 vor fi înaintate pînă la sfîrșitul anului. Subiectele propuse studenților : „*Expedițiile lui Traian în Dacia, Cauzele căderii Imperiului roman, Exilul lui Ovid la Tomis, Colonile grecești la Marea N-agră, Locuitorii Daciei preistorice, Mărirea și decăderea Atenei, Dacia sub romani și organizarea ei, Impărații romani care au luptat la Dunăre împotriva barbarilor* (seminarul de istorie antică)²¹ dovedesc preocuparea pentru încadrarea istoriei naționale în contextul universal. În același an, la seminarul de arheologie, subiectele de predilecție erau alese din domeniul artei antice, încurajînd interpretarea istorică : *Stilul serbo-bizantin în arhitectură, Monumentul de la Adamclisi, Monumentul triumfal de la Tropaeum Traiani din punct de vedere arhitectonic, Reprezentări de păsări în arta antică, Zeii romani în Dacia, Cula românească* etc.”²²

Uneori subiectiv și nedrept față de elemente care ulterior și-au dovedit capacitatea științifică, profesorul de arheologie a susținut cu fervoare pe acei tineri care i-au îmbrățișat domeniul de specialitate. Un atașament deosebit l-a legat de tînărul Emil Condurachi pe care, apreciindu-l pentru activitatea sa „de o reală valoare științifică”²³, la 4 septembrie 1937 îl recomanda călduros pentru titlul de asistent provizoriu la catedra de arheologie și antichități, post pe care acesta îl suplinea de la 1 ianuarie 1933. De asemenea, l-a susținut pe tînărul asistent Gr. Anișescu, recomandîndu-l pentru o bursă de studii la Paris, arătînd că „sînt dispus să suplinesc gratuit pe d. Anișescu tot timpul studiilor sale în străinătate, așa cum a făcut și dl. Marinescu pentru d. Balmus”²⁴.

O grijă deosebită a manifestat profesorul Tafrali pentru organizarea și dezvoltarea bibliotecii Seminarului de arheologie. În 1920, cînd se lua măsuri pentru organizarea sistematică a bibliotecilor seminarilor Facultății de litere, complet dezorganizate în timpul războiului, cu excepția celei a seminarului profesorului Traian Bratu, singura bibliotecă în ordine era cea a seminarului de arheologie (720 volume) și de istorie antică (80 volume). N. Lăbușcă și studentul D. Gafițeanu, care se ocupaseră de această reorganizare menționau că la aceste biblioteci au păstrat diviziunea, fișele și sistemul de catalogare făcut de profesorul O. Tafrali²⁵.

În toți anii săi de profesorat, mărirea fondului de carte al acestei biblioteci a fost o grijă deosebită, permanentă a profesorului, care urmărea să țină studenții la curent cu cele mai noi apariții românești și străine. Astfel, în februarie 1924, aflat la Paris, solicită decanului să i se trimită jumătate din suma prevăzută în bugetul anului pentru Muzeul de antichități, „pentru a cumpăra cărți necesare Seminarilor de istorie antică și arheologie”²⁶.

Dealtfel, așa cum reiese dintr-un memoriu semnat de 82 studenți, care solicitau decanului personal auxiliar la bibliotecă pentru a se putea prelunge programul de studiu, directorul Seminarului de arheologie și antichități le pune la dispoziție și biblioteca sa per-

¹⁷ Arh. St. I., fond *Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Rectorat-corespondență*, dosar 10/1921, f. 95.

¹⁸ *Ibidem*, f. 39.

¹⁹ Arh. St. I., fond *„Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Facultatea de litere-corespondență*, dosar 4/1921, f. 12.

²⁰ *Ibidem*, f. 44.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, dosar 5/1937, nepaginat.

²⁴ *Ibidem*, dosar 4/1924, nepaginat.

²⁵ *Ibidem*, dosar 6/1920, f. 106.

²⁶ *Ibidem*, dosar 1/1924, nepaginat.

sonală²⁷. Această bibliotecă, pe care O. Tafrali o considera principală să averse, estimând-o în 1917 la suma de 15 000 lei²⁸, era compusă din volume, în mare parte legate, din domeniul filologiei, istoriei, arheologiei și istoriei artelor. La moartea sa, Consiliul profesoral al Facultății de litere face cunoscut Ministerului Instrucțiunii că această bibliotecă „de o mare valoare științifică, conținând numeroase cărți care nu se mai găsesc la nici una din bibliotecile din țară”²⁹, a rămas în posesia soției profesorului. „Consiliul consideră — se scrie în raportul către Minister — că această bibliotecă, care era pusă întotdeauna la dispoziția studenților și a cercetătorilor, ar trebui neapărat achiziționată de Minister pe seama Muzeului de antichități sau a Seminarului de arheologie. Consiliul socotește că neachiziționarea acestei biblioteci, unică în domeniul arheologiei, ar constitui o pierdere pentru promovarea științei și în consecință, a decis în unanimitate să vă roage să binevoiți a dispune să fie cumpărată”³⁰. La recomandarea Ministerului, se alcătuieste o comisie, formată din Paul Nicorescu, Kurt Klein și B. Irion³¹, care face estimarea la un preț minim de 306 619 lei, în speranța că această sumă va fi considerată de Minister „ca foarte convenabilă și că prin urmare se va putea satisface dorința legitimă a Facultății ca această bibliotecă să rămână în posesia ei și să nu fie împrăștiată ca de pildă biblioteca altui mare savant de la facultatea noastră, răposatul Alexandru Philippide”³². În ședința sa din 10 noiembrie 1938, Senatul universitar hotărăște să aloce suma de 100 000 lei pentru a facilita Ministerului achiziționarea valoroasei biblioteci³³. În ianuarie 1939, Ministerul Educației Naționale aprobă solicitarea Senatului Universității Mihăilene de a se cumpăra un rest de 900 volume din biblioteca defunctului O. Tafrali, dispunând plata sumei de 100 000 lei, conform evaluării făcute de A. Oțetea, delegatul facultății³⁴. În urma acestei achiziții, 92 de titluri sînt repartizate Seminarului de istorie antică, 83 celui de arheologie, 37 celui de limba greacă și Bibliotecii centrale universitare, 365³⁵.

Preocupările didactice ale profesorului Orest Tafrali au depășit aria universitară, îndreptîndu-se și către învățămîntul secundar. Solicitat de Corpul IV de armată să țină un curs de istorie la Școala specială de infanterie, în anul 1920—1921, O. Tafrali adună cele 10 lecții în broșura *Curs de istorie generală și politică în legătură cu războiul*. În preambulul primei lecții, profesorul relevă rolul educativ al învățămîntului istoric: „Istoria s-a socotit de către cei vechi și moderni drept „măiastra vieții” deoarece dă conducătorilor de oameni pilde și învățăminte de cum trebuie să lucreze ca națiunea, statul, patria lor să poată să ajungă la maximum de înflorire, de putere și de glorie. Istoria ne povestește faptele trecutului mai îndepărtat sau mai apropiat și ne arată atît pe cele fericite cît și pe cele care au atras după dînsese nenorociri ireparabile”³⁶. În sumara sa incursiune în istoria războiului de la cel de 30 de ani pînă la primul război mondial, sînt selectate evenimentele edificatoare pentru ideea morală urmărită: „disciplina și patriotismul sînt factorii care fac forța armatei și a patriei”³⁷.

Pe lîngă cursurile sale universitare, O. Tafrali a editat și cîteva manuale școlare destinate învățămîntului istoric secundar, remarcabile prin claritate și calitate stilistică. Dintre acestea, cel mai apreciat rămîne manualul său de istoria artelor, un repertoriu prețios, cu judecăți drepte și interesante, destinat uzului școlilor secundare de fete, cît și unui public mai larg interesat de probleme de artă. Primul de acest gen în țara noastră, valoros mai mult prin realizarea în sine decît prin conținutul și interpretarea critică a faptului de artă, care nu depășește nivelul mediu de interes științific (ceea ce corespunde de altfel scopului propus), manualul înlesnește autorului expunerea opțiiei sale asupra criteriului de apreciere a operei de artă, de o netăgăduită valoare: „Cea mai bună metodă în

²⁷ *Ibidem*, dosar 3/1931, f. 106.

²⁸ Testamentul olograf din 3/14 august 1917. Vezi Anexa nr. 2.

²⁹ Arh. St. I., *fond. cit.*, dosar 13/1937, nepaginat.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, dosar 9/1938, nepaginat.

³² *Ibidem*, dosar 12/1938, nepaginat.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, dosar 1/1939, nepaginat.

³⁵ *Ibidem*, dosar 2/1939, nepaginat.

³⁶ Tafrali, O., *Curs de istorie generală și politică în legătură cu războiul*, Iași, Ed. Viața românească, 1920, p. 3.

³⁷ *Ibidem*.

istoria artelor, cea mai sigură și mai obiectivă este aceea în care se caută să se studieze arta din punctul de vedere al idealului artistului și mentalității contemporanilor săi, al cauzelor care au determinat făurirea operei sale³⁸. Afirmând principiul determinismului social-istoric în valorizarea operei de artă, autorul subliniază în același timp obligativitatea cercetătorului de a manifesta un interes egal față de diferitele manifestări artistice: „Istoria artelor — scrie el — este un fel de botanică aplicată nu la plante ci la operele omenești”³⁹.

În studierea preocupărilor și concepțiilor sale didactice, nu se poate trece peste acea parte a producției literare a profesorului Tafrali a cărei intenționalitate moralizatoare este evidentă. *Povestirile lui Moș Vremelungă, Scene din viața dobrogeană* supun cititorului identificarea cu adevăratele idealuri morale nemuritoare lăsate moștenire de patrimoniul spiritual al antichității și istoriei în general.

Pe linia activității sale didactice, profesorul de arheologie de la Iași a participat la viața universitară din celelalte centre ale țării, ca membru în diverse comisii la examenele de docență sau de agregare. Astfel, printre altele, în mai 1927 făcea parte din comisia examenului de docență în specialitatea „epigrafie și antichități greco-romane” la Facultatea de litere din Cluj⁴⁰, iar în noiembrie același an din comisia concursului de agregare pentru ocuparea catedrei de Istoria artelor vacantă la București⁴¹. În 1930 era membru în comisia examenului de docență în specialitatea „arheologie preistorică a Daciei” a profesorului Vladimir Dumitrescu⁴².

Fiind, profesorul Tafrali a fost deseori în situația de a-și exprima atitudinea față de diferitele probleme pe care le ridica organizarea și desfășurarea procesului de învățământ din Universitatea ieșană. Încă din 1931, octombrie⁴³, se asocia profesorilor care puneau în discuția Marelui colegiu problema măsurilor ce trebuiesc luate în privința colegilor care continuă a-și avea reședința în capitală, situație care prejudicia bunul mers al Universității și care a provocat numeroase discuții în forurile universitare până la reglementarea legală. În 1930, când se discuta anteproiectul legii învățământului superior, înaintea dezanului o notă de observații, exprimându-și părerea că nu trebuie să se refuze profesorilor universitari dreptul de a funcționa și în învățământul secundar, ceea ce „privează învățământul de luminile unor specialiști în dauna culturii”⁴⁴, ca și dezacordul față de crearea unor catedre fără a fi cerute de necesitățile Universității, sau față de prevederile care permit eventuale abuzuri și imixțiuni din afară în numirea unor profesori.

În perioada crizei economice, când guvernul opera și în învățământul superior simțitoare reduceri bugetare, în ședința Consiliului profesoral din 25 februarie 1933, O. Tafrali propune redactarea unui memoriu-protest „prin care să se arate Ministerului că prin aceste reduceri se dezorganizează complet învățământul... În felul acesta nu se va putea spune că facultatea nu și-a apărât interesele ei”⁴⁵.

Delegat al Facultății de litere în Senatul universitar (1922—1924), membru asesor al comisiei de disciplină, membru al comisiei pentru cămine (1934—1935) etc., la 1 iulie 1936, Orest Tafrali este ales de Consiliul profesoral decan al Facultății de litere. Din păcate, poziția sa conservatoare și asocierea în unele acte ale forurilor universitare cu cele 2—3 elemente oscilând spre dreapta politicii burgheze, precum și unele divergențe avute pe parcursul anilor cu unii colegi, l-au menținut adesea în opoziție față de marea majoritate a profesorilor Facultății de litere de orientare democratică (I. Iordan, Traian Bratu, Andrei Oțetea, Mihai Ralea ș.a.). În acest context, suscitând vii discuții, alegerea sa a fost determinată mai ales de lăruia în considerare a celor 24 ani de profesorat și activitatea sa științifică, ca și a promisiunii pe care acesta o face într-o primă ședință de alegeri, din 14 mai 1936: „Declar că dacă voi fi ales decan nu voi fi ostil nimănui. Voi face totul prin consiliu și nu voi leza persoana nimănui”⁴⁶.

³⁸ Tafrali, O., *Manual de istoria artelor de la origini la Renaștere*, ed. a II-a, Ed. Cartea românească, București, 1925, p. 7.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Arh. St. I., *fond cit.*, dosar 13/1927, nepaginat.

⁴¹ *Ibidem*, dosar 18/1927, nepaginat.

⁴² *Ibidem*, dosar 1/1930, nepaginat.

⁴³ Arh. St. Iași, *fond Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Rectorat-corespondență*, dosar 7 A/1913, f. 55 și urm.

⁴⁴ Arh. St. I., *fond Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Facultatea de litere-corespondență*, dosar 7/1930, nepaginat.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 13/1933, f. 1.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 13/1936, nepaginat.

Deși perioada decanatului său a fost scurtă, moartea sa survenind la aproape un an după alegere, Orest Tafrali a avut timpul să ia câteva măsuri privind bunul mers al Facultății. Pe ordinea de zi a Consiliului profesoral, la care decanul, conform promisiunii făcute, s-a raliat majorității profesorilor, au figurat: problema catedrelor vacante, a taxelor școlare, problema autonomiei universitare și a dreptului de control al decanului asupra activității didactice și administrative, problema profesorilor „ambulanti” și a disciplinei universitare⁴⁷. La 2 aprilie 1937, a avut prilejul să susțină interesele Facultății de litere din Iași (adeseori defavorizată față de facultățile din țară), în fața comisiei bugetare, conlucrând cu Petre Andrei care făcea parte din comisie: „Personal — raporta el Consiliului profesoral — pe lângă diligențele depuse de dl. Andrei în această chestiune, am făcut uz de toate cunoștințele mele personale pentru reușita acestei chestiuni [...] Se crede că în chestia bugetului Facultății s-a făcut tot ce se putea face”⁴⁸.

La un an de la moartea sa, noul decan al Facultății de litere, profesorul Iorgu Iordan, aprecia într-o dare de seamă către Rectorat activitatea ca decan a profesorului Tafrali, remarcând „osteneala pe care și-a dat-o tot timpul de a introduce ordinea și disciplina necesară pentru bunul mers al instituției. S-a interesat mereu de nevoile studenților, căutând să-i ajute în toate chipurile. A fost un bun gospodar, ceea ce iarăși merită o mențiune specială, mai ales că-i vorba de o calitate destul de rară”⁴⁹.

Dar contribuția cea mai de seamă pe care a adus-o Orest Tafrali pentru creșterea prestigiului Universității ieșene, în special al Facultății de litere și pentru dezvoltarea învățămîntului istoric, a fost înființarea la Iași a Muzeului de antichități, primul de acest fel din Moldova, inițiativă culturală care în perspectiva anilor și-a dovedit valoarea⁵⁰.

Deși inițiată în 1916, crearea Muzeului de antichități se înscrie în cortegiul operelor culturale înfăptuite în contextul spiritual imediat postbelic, fiind generată de conștiința inițiatorului că realizarea dezideratului de unitate națională trebuie continuată prin cultură⁵¹.

Realizarea acestei instituții, concepută ca o anexă a catedrei de arheologie, care urma să servească ca un „laborator de practică” pentru studenți, prin colecțiile sale și prin bibliotecile reunite ale Seminarilor de istorie antică și de arheologie, a presupus din partea profesorului O. Tafrali serioase eforturi. Aceste eforturi s-au canalizat în mai multe direcții de la cunoașterea structurii instituționale, definitivată și prin regulamentul din 1929; adunarea unor valori culturale și materiale complementare (în special fotografii și mulaje) care să servească drept material ilustrativ pentru cursul de istorie antică și arheologie; expunerea și conservarea patrimoniului pînă la introducerea muzeului în fluxul cultural-educativ local, național și internațional.

În valorizarea acestui act de cultură, realizat de profesorul O. Tafrali, prin crearea Muzeului de antichități din Iași, trebuie ținut seama de posibilitățile materiale, practice de care a dispus, ceea ce nu i-a permis depășirea unui aspect modest mai ales în ce privește calitatea expunerii patrimoniului într-un spațiu restrîns, mult sub nivelul exigențelor sale.

Cu toate acestea, prin materializarea ideii de „muzeu de antichități”, prin eforturile de colecționare și conservare a patrimoniului în scopul declarat didactic și formativ-educativ, Orest Tafrali se înscrie între precursorii muzeologiei contemporane, patrimoniul micului său muzeu fiind astfel nucleul în jurul căruia s-a format Muzeul de istorie al Moldovei din Iași.

De altfel, Tafrali a fost recunoscut activist pe tărîmul cultural. A ținut apreciate conferințe la Iași și în alte centre românești. În 1919 conferința despre „evenimentele mari ale istoriei neamului românesc, pozițiunile pitorești ale țării, arta românească populară”⁵², organizînd și o expoziție de fotografii ale monumentelor de artă. La 26 decembrie 1920 vorbea despre „Arta în Atena și Constantinopol”⁵³; în aprilie 1921 despre „Viața femeii în antichitate”⁵⁴. „La aceste conferințe — scria Ilie Minea — se degaja din personalitatea lui un farmec care înlătura distanțele dintre sufletul lui și al aceloră cu care comunica [...],

⁴⁷ *Ibidem*, f. 8 și urm.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 89—90.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 8/1939, nepaginat.

⁵⁰ Radu, Rodica, *Din istoricul Muzeului de antichități din Iași*, în *Revista Muzeelor*, nr. 3/1981, p. 21 și urm.

⁵¹ Vezi Anexa nr. 3.

⁵² A.M.A., dosar 6/1919, nepaginat.

⁵³ Arh. St. I., fond *Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Rectorat-corespondență*, dosar 14/1920, f. 89.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar 10/1921, f. 39.

impresiona prin originalitatea ideilor, prin noutatea concluziilor, prin felul de a prezenta atrăgător ceea ce spunea. Sufletul lui se încălzea în faţa adevărului descoperit şi vibraţiunile se comunicau auditoriului care întotdeauna l-a ascultat cu evlavie⁵⁵.

Ca reprezentant al Facultăţii de litere a făcut parte, alături de M. Sadoveanu şi de alţii, din comisia care a ales machetele viitoarelor statui ale lui Xenopol, Maiorescu şi Conta, menite să împodobescă exteriorul palatului universitar. A făcut parte din Comitetul de iniţiativă pentru repararea Casei Dosoftei, „acest lăcaş de veche amintire românească”⁵⁶.

La 24 septembrie 1920, Consiliul comunal din Iaşi votează comisia, în a cărei componenţă, alături de Gh. Ghibănescu, Sever Zotta, M. Costăchescu intra şi O. Tafrali, pentru a studia înfiinţarea unui muzeu municipal. Primele două şedinţe, l-a care s-a redactat decizia de formare a Societăţii culturale „Muzeul oraşului Iaşi, s-au întrunit la locuinţa profesorului O. Tafrali⁵⁷.

În 1927, a iniţiat, cu sacrificii materiale, *Arta şi Arheologia*, „revistă de istoria artei şi arheologie, în care să se publice studii, atît despre trecutul îndepărtat al teritoriilor care alcătuiesc statul nostru, atît despre istoria artistică a neamului românesc, interesantă şi încă nu deplin cunoscută, cît şi despre manifestările actuale ale artiştilor noştri”⁵⁸. În paginile acestei reviste, pe care Tafrali a editat-o aproape singur timp de un deceniu, şi-au făcut ucenicia tineri dintre care unii se vor integra mai târziu învăţămîntului universitar ieşean: Emil Cindurachi, Constantin Cihodaru ş.a. Oferind coloanele unor cunoscuţi cercetători străini (L. Bréhier, *L'art Roumain* în primul număr), scriind el însuşi în limba franceză, Tafrali a contribuit şi prin această revistă la integrarea patrimoniului spiritual românesc în circuitul valorilor europene.

Dar personalitatea lui Orest Tafrali nu poate fi înţeleasă fără cunoaşterea activităţii sale de propagandist al intereselor ţării pe arena internaţională. Aşa cum se ştie, la începutul lui august 1917, Asociaţia profesorilor universitari din România hotărâse să ceară guvernului să trimită o delegaţie de profesori universitari „care să apere în străinătate interesele supreme ale neamului”⁵⁹. Alături de I. Găvănescu, I. Ursu, Em. Pangraţi, V. Dimitriu, E. Neculcea de la Universitatea din Iaşi şi alţi profesori de la Bucureşti, în grupul celor 10 universitari se găsea şi Orest Tafrali. Acesta mai avea din partea Ministerului Instrucţiunii Publice misiunea oficială pe lângă guvernul francez de a studia situaţia învăţămîntului din această ţară⁶⁰. Situaţia critică a ţării, precum şi un acut sentiment al datoriei patriotice impune mesagerilor drepturilor româneşti nu numai o mobilizare totală a capacităţii şi cunoştinţelor ştiinţifice, dar şi imense sacrificii fizice şi materiale. Cu un ajutor minimum de 2 000 lei din partea guvernului⁶¹, precum şi cu promisiunea că lefurile se vor achita regulat în străinătate, contractînd datorii în ţară, misiunea universitară română îşi începe dificila călătorie. Drumul de la Iaşi la Paris, prin Rusia, Scandinavia (unde au fost siliţi să stea o lună şi jumătate) şi Anglia a costat pe fiecare cîte 10 000 lei. „Nu am primit — spunea Tafrali — nici diurne, nici bani de călătorie, ba chiar din contra ne-am îndatorat pentru a ne face datoria către patrie şi şcoală”⁶².

Conştient de riscurile drumului şi ale misiunii încredinţate, cu o meticulozitate şi scrupulozitate caracteristice unui riguros om de ştiinţă, O. Tafrali îşi întocmeşte la 3/14 august testamentul⁶³ evaluîndu-şi toate bunurile pe care le deţine în momentul plecării, evident modeste. Numerotînd sumele de care dispunea asupra sa pentru a şti „în cazul cînd eu şi soţia mea vom pieri în greua călătorie ce întreprindem spre Paris din ordinul guvernului nostru”⁶⁴, O. Tafrali notifică minuţios sumele datorate unor persoane din ţară, datorii ce le contractase în vederea cheltuielilor drumului şi sejurului în străinătate, fapt ce aduce o lumină în plus asupra corectitudinii sale remarcabile.

⁵⁵ Minea, I., *op. cit.*, p. 1.

⁵⁶ „Arta şi Arheologia”, fasc. 13—14, p. 92.

⁵⁷ Buletinul Muzeului municipal „Ioan Neculcea”, an. I, fasc. 1, 1920, p. 158 şi urm.

⁵⁸ Tafrali, O., *Primul cuvînt*, în *Arta şi Arheologia*, an. I, fasc. 1, p. 1.

⁵⁹ Arh. St. I., fond *Universitatea „Al. I. Cuza” — Iaşi, Facultatea de litere-corespondenţă*, dosar 1/1918, f. 232.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*, dosar 14/1920, f. 18.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Vezi Anexa nr. 2.*

⁶⁴ *Ibidem*.

În vîltoarea evenimentelor provocate de război, în atmosfera de aprige dispute internaționale, cînd soarta națiunii române era în joc, misiunea universitară română are sarcina „să lumineze pe aliații noștri asupra chestiunilor și revendicărilor românești”⁶⁵ și contribuția profesorului O. Tafrali este dintre cele mai însemnate. „După pacea de la București — scria el — ne-am adunat în jurul ziarului „La Roumanie” [...] și am început lupta. Ne-am împărțit rolurile, fiecare însărcinîndu-ne cu apărarea unei provincii. Ca dobrogeam am luat sarcina apărării patriei mele”⁶⁶. Într-adevăr, la 17 ianuarie 1918 apare la Paris primul număr al ziarului „La Roumanie” „organ săptămînal al revendicărilor și intereselor române”, sub direcția lui Paul Brătianu. În editorialul din acest număr, se justifică apariția unui astfel de organ de presă la Paris prin raporturile spirituale tradiționale cu țara unde Michelet și Quinet „se făcuseră apărătorii cauzei românilor în fața lumii civilizate”, specificîndu-se că singurul cîmp de activitate al ziarului va fi acela al „marei lupte în care România a intrat”.

Șirul de articole⁶⁷, al cărui corolar a fost volumul „La Roumanie transdanubienne”, apărute în acest ziar, se completează cu participarea la acțiunile întreprinse în capitala Franței de misiunea profesorilor universitari și ale coloniei române al cărui scop declarat în articolul 2 al statutului său din 1918 era „de a apăra prin toate mijloacele și într-o manieră neîncetată cauza poporului român.”⁶⁸ Astfel, în ianuarie 1918, Orest Tafrali era prezent alături de publiciști, membrii misiunilor universitare și parlamentare române în sediul Parlamentului francez, la Comitetul de acțiune în străinătate; în februarie la dejunul oferit de Consiliul Universității din Paris, care ou acest prilej ura României „ca în ziua păcii să fie recompensată pentru curajul și martiriul său”⁶⁹; la sediul organizației „Rapprochement Universitaire” în noiembrie 1918.⁷⁰

La toate aceste acțiuni comune, care aveau ca scop apărarea, pe lângă guvernele aliate și în fața opiniei publice mondiale a intereselor națiunii române, se adaugă seria de conferințe ținute de profesorul Orest Tafrali în diferite centre ale Franței. „Sub formă foarte simplă și într-o limbă foarte corectă și în același timp elegantă — scrie L. Bréhier, profesor la Universitatea din Clermon — el a ținut auditoriul sub farmec.”⁷¹

Efervescența luptei politice sporește în zilele lucrărilor Conferinței de pace, cînd O. Tafrali, după cum el însuși mărturisește⁷², a avut întrevederi personale cu geograful Em. Martonne, raportor al Congresului din partea Franței, cu delegatul tehnic al Angliei, profesorul Leeper, susținînd îndeaproape delegația română, contribuind stăruitor la realizarea idealului de unitate al statului național român.

Ca urmare a activității sale, precum și a strînselor legături cu Franța, în august 1921, Orest Tafrali primea brevetul și insignele de cavalier al ordinului „Legiunea de onoare”⁷³. După război, va reveni deseori în Franța la chemarea Societății „L'Alliance française”, conferențînd la Paris, Limoges, Nantes etc., făcînd cunoscut publicului francez monumentele artei românești. Pentru conferințele sale de propagandă a primit în 1919 medalia Societății de geografie comercială din Nantes și medalia de argint „Alliance française”.

Profesor, arheolog, bizantinolog, istoric de artă, literat, inițiator cultural, Orest Tafrali a avut o activitate bogată și variată. Nu intră în obiectul preocupărilor noastre aprecierea critică a valorii operii sale științifice, apreciere care este de competența specialiștilor în domeniu. Dar în încercarea de a reaprinde lumina asupra personalității lui Orest Tafrali, nu putem trece cu vederea contribuția sa la îmbogățirea cercetării științifice, în general, a istoricii vechi, arheologiei și bizantinologiei în special.

Lista de lucrări, pe care în 1913 O. Tafrali o prezenta Consiliului profesional, se îmbogățește considerabil în anii profesoratului ieșean. Rezultatele săpăturilor arheologice sînt publicate în „La cité pontique de Dionysopolis (Paris 1927, cu o introducere istorică), La cité pontique de Callatis (Arta și Arheologia, I, 1927), Les tumulis de Callatis (Arta și Arheologia,

⁶⁵ Tafrali, O., *Apărarea României transdanubiene în străinătate*, Constanța, 1921, p. 2.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ „La Roumanie”, Paris, an. I, 1918, numerele 5, 20, 23, 25, 32, 36, 37 și an II, 1919 numerele 53, 69 etc.

⁶⁸ „La Roumanie”, Paris, an. I, 1918, nr. 22.

⁶⁹ „La Roumanie”, Paris, an. I, 1918, nr. 4.

⁷⁰ „La Roumanie”, Paris, an. I, 1918, nr. 45.

⁷¹ Tafrali, O., *Critica operelor arheologice*, Iași, 1921, p. 111.

⁷² *Idem*, *Apărarea României transdanubiene*, p. 28.

⁷³ Arh. St. I., fond *Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași Rectorat-corespondență*, dosar 26/1921, p. 628.

II, 1928). Lucrările *Thessalonique des origines au XIV-e siècle* (Paris 1919), *Le siège de Constantinople dans les fresques des églises de Boucovine* (Paris, 1924), *Le trésor byzantin et roumain du monastère de Pontna* (Paris 1927), *Monuments byzantins de Curtea de Argeș* (Paris 1931) etc., îl consacra drept unul din cei mai buni bizantinologi din Europa vremii. La acestea se adaugă studiile și articolele privind arta populară românească, aprecierile asupra artei românești culte și ale vieții artistice moderne.

Se pare că neînțelegerile cu Comisiunea monumentelor istorice, din care profesorul ieșean nu a făcut parte, minimalizarea contribuției sale științifice și a competenței în domeniul arheologiei, de către contemporanii săi, i-au prejudiciat activitatea în acest domeniu. În cursul anilor a făcut deseori apeluri la minister, cu aprobarea Consiliului profesoral, nu numai pentru alocarea sumelor necesare săpăturilor arheologice dar chiar și pentru a i se permite practicarea acestora: „Ca profesor de arheologie și de antichități sînt dator a face pe lingă cursurile teoretice și lecții practice în teren cu studenții mei — scria Ministerului în aprilie 1925. Mai sînt dator să contribuim și eu la înaintarea științei mele prin lucrări originale și de specialitate. Săpăturile în localitățile istorice sînt pentru mine un adevărat laborator.”⁷⁴ La rîndul său, Consiliul Facultății de litere, găsind întemeiată cererea sa ca „indispensabilă pentru studiul arheologiei” arăta Ministerului Instrucțiunii că „este inadmisibil ca un profesor de arheologie să fie stînjinit în activitatea lui și în posibilitatea de a-și instrui elevii, rîmînînd la discreția Comisiei monumentelor istorice, care, cum este cazul de față, face dificultăți și împiedicări.”⁷⁵

Poate că pe lingă adversitățile pe care ca „om de convingere și de pasiune [...] cu spirit polemic” (apud Al. I.apedatu) le-a stîrnit, au contribuit la această situație și unele inadvertențe din opera sa istorică, ca și modul particular în care înțelegea acesta arheologia. În accepțiunea sa, între arheologie și istoria artelor exista semnul echivalenței, Tafrali dînd prioritate culturii în studiul istoriei: „Arheologia și istoria artelor sînt una și aceeași; se spune chiar că istoria artelor este arheologia timpurilor moderne [...]. În străinătate însă, este bine văzută, mai ales de cînd se tratează istoria punîndu-se pe primul plan partea culturală, apoi cea economică și numai în al treilea rînd venind istoria politică, alcătuită în cea mai mare parte din intrigi și războaie [...]. Arheologia este o știință plăcută care nu are a face cu intrigi, războaie, ci cu sufletul omenesc.”⁷⁶

Așa cum menționa Al. Iapedatu în necrologul făcut „distinsului și premerituosului coleg”, O. Tafrali se pare că a fost apreciat în timpul vieții mai puțin în țară și mai mult în străinătate, mai ales în cercurile culturale franceze. A conferențiat în 1934 și 1935 la École des Hautes Études și a ținut 12 lecții la facultatea de litere din Paris. Membru corespondent al Institutului Kondakov-Praga (1932), al Academiei din Atena (1933), al Institutului arheologic din Sofia (1934), la 26 mai 1926 în ședința generală a Academiei Române, colegul său, profesorul I. Petrovici, citește raportul prin care îl propune membru corespondent al celui mai înalt for cultural român. Sugestiv este că, în urma acestei propuneri a fost ales membru nu al secției istorice, ci al secției literare.⁷⁷ La 12 iunie 1936, Gr. Antipa dă citire în ședința publică a Academiei scrisorii de mulțumire a profesorului Tafrali. Exprimîndu-și recunoștința pentru înalta prețuire arătată, acesta scria: „Aceasta va fi pentru mine un nou impuls pentru desăvîrșirea unei serii de lucrări românești.”⁷⁸ La 13 octombrie 1936, Orest Tafrali citea în ședința publică prima sa comunicare la Academie: „Sculptura în lemn românească.”⁷⁹

La 5 noiembrie 1937, în urma unei intervenții chirurgicale, Orest Tafrali se stinge din viață. Cîteva ore de la moartea sa, profesorul I. Petrovici anunță în ședința publică a Academiei că tocmai primise din partea regretatului coleg însărcinarea de a-i citi în aceea zi recenta scriere, *Nicephor II Phocas*.

În ședința specială a Consiliului profesorilor Facultății de litere din 22 noiembrie, prodecanul I. Botez, elogia pe regretatul profesor, decan în funcție și arăta că „prin dispariția pre-

⁷⁴ A.M.A. dosar 18/1925, nepaginat.

⁷⁵ Arh. St. I., fond *Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Facultatea de litere-corespondență*, dosar 6/1925, nepaginat.

⁷⁶ Tafrali, O., *Curs de arheologie. Pictură*, ed. de C. Chircu și L. Negrim, Iași, 1932—1933, p. 3—4.

⁷⁷ *Analele Academiei Române*, tom. LVI, 1935—1936, p. 159—160.

⁷⁸ *Analele Academiei Române*, tom. LVII, 1936—1937, p. 5.

⁷⁹ *Ibidem*.

matură a savantului profesor O. Tafrali, știința și facultatea noastră pierde un element valoros⁸⁰, iar în ședința Senatului universitar, rectorul cinstește activitatea profesorului „care totdeauna și-a închinat toate puterile în folosul Universității ieșene.”⁸¹ „Participând la do- liul științei române”⁸², cunoscutul savant elen, Alexandru Philadelphus condolează printr-o scrisoare corpul didactic universitar pentru pierderea suferită.

„Cu cultura și educația sa clasică — spunea Al. Lapedatu în necrologul citit în ședința Academiei, cu cunoștințele sale bogate și variate de specialitate în domeniul arheologiei și al istoriei artei naționale și cu incontestabilul său talent literar, Orest Tafrali a dat în întreaga sa activitate științifică și publicistică, scrieri întotdeauna de fond serios și de formă îngrijită.”⁸³

La peste patru decenii de la moartea profesorului Tafrali, când rumoarea animozităților și rivalităților s-a estompat demult, valoarea acestei distinse personalități culturale, cu toate erorile și scăderile inerente unei activități multiple, este cu atât mai evidentă cu cât ea trebuie judecată și înțeleasă în contextul atmosferei de seriozitate științifică și de muncă didactică devotată nu numai în cadrul Facultății de litere în timpul său, ci în întreaga Universitate ieșeană.

O. TAFRALI — PERSONNALITÉ DE LA VIE SPIRITUELLE D'IASSY

R é s u m é

Le 1er juin 1913, le Sénat universitaire et la Conférence des professeurs de la Faculté de Lettres d'Iassy a voté à l'unanimité l'élection du savant Orest Tafrali en tant que professeur titulaire de la chaire d'archéologie. Licencié en lettres de la Faculté de Bucarest (1904), docteur en lettres à Sorbonne (1919), élève de Ch. Diehl, G. Miller, M. Collignon à Paris, O. Tafrali était déjà bien connu dans le monde des historiens européens. Titulaire de la chaire d'archéologie, O. Tafrali a suppléé la chaire vacante d'histoire antique (jusqu'en 1927), aussi la chaire d'histoire des arts (depuis 1922). Pendant 24 ans, il a déployé une intense activité didactique, scientifique et culturelle. Il a été préoccupé du développement de l'enseignement historique à l'Université d'Iassy. Il a publié plusieurs cours universitaires ainsi que manuels scolaire parmi lesquels „Manuel d'histoire des arts des origines jusqu'à la Renaissance”, première histoire des arts en Roumanie. Son nom est lié à la création du Musée d'antiquités d'Iassy, le premier de ce type en Moldavie et de l'édition de la revue *Arta și arheologia* (1927—1937). Il a lutté pour enrichir les fonds de la bibliothèque des Séminaires d'archéologie et d'histoire antique. Après sa mort, sa bibliothèque, unique en Roumanie par sa collection, toujours à la disposition des étudiants, a été achetée par l'Université.

O. Tafrali est bien connu pour son activité de défenseur des droits de la Roumanie, déployée à Paris pendant la première guerre mondiale. A cette occasion, il a publié beaucoup d'articles dans le journal „La Roumanie” édité à Paris, ainsi que le volume „La Roumanie transdanubienne”. Cette activité de publiciste est complétée par les conférences présentées dans les divers centres de la France pour soutenir les intérêts de la nation roumaine. C'est pourquoi il a reçu en 1921 le brevet et les signes de chevalier de la Légion d'honneur.

Le professeur d'archéologie a publié des travaux scientifiques qui le consacrent comme l'un des meilleurs byzantinologues de l'Europe de son temps. Membre de l'Académie d'Athènes (1933), de l'Institut Kondakov-Prague (1932), de l'Institut d'archéologie et de Sophie (1934), le 26 mai 1926, O. Tafrali est nommé membre de l'Académie roumaine.

O. Tafrali est mort le 5 novembre 1937. Il a été une personnalité remarquable de la vie spirituelle d'Iassy.

⁸⁰ Arh. St. I., fond cit., dosar 13/1937, f. 63 verso.

⁸¹ Arh. St. I., fond Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Rectorat-corespondență, dosar 6/1937, nepaginat.

⁸² Arh. St. I., fond Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Facultatea de litere-corespondență, dosar cit., f. 34.

⁸³ Analele Academiei Române, tom. LVIII, 1937—1938, p. 21—23.

Anexa nr. 1*

Proces-Verbal încheiat la Ședința Senatului universitar din 1 iunie 1913 :

La ordinea zilei : propunerea semnată de majoritatea d-lor profesori ai Facultății de litere din Iași prin care recomandă (pe d-l Octav [greșeală în text] Tafrali ca profesor titular la catedra de Arheologie și Antichități, vacantă la Facultatea de litere din Iași, pe baza articolului 81 din Legea învățământului secundar și superior.

Membri prezenți din Senat : C. Stere (rector), P. Rîșcanu (decan Litere), D. Alexandrescu, N. Leon, P. Buior, M. Manicature ; Consiliul Facultății Litere : I. Caragiani, A. D. Xenopol, Al. Philippide, G. Ibrăileanu.

Dl. C. Stere, Rectorul Universității prezidează : d-sa dă citire propunerii mai sus menționată, din cuprinsul căreia reiese că dl. Octav [greșeală în text] Tafrali, doctor în litere de la Sorbona, a desfășurat o bogată activitate pe tărîmul Arheologiei și al Epigrafiei, mult apreciată în cercurile științifice competente și că lucrările sale în specialitatea catedrei la care candidează dovedesc nu numai o vastă erudiție și o stăpînire desăvîrșită a mijloacelor de investigație, dar ele au îmbogățit știința cu rezultate noi [subliniere în text] de o reală însemnătate pentru istorie, arheologie și epigrafie.

Dl. prof. A. D. Xenopol luînd cuvîntul adăugă un amănunt care nu-i conținut în cuprinsul propunerii Facultății de litere și de care d-sa are cunoștințe personale și anume : talentul extraordinar de desemnator și pictor de miniaturi al d-lui O. Tafrali care reproduce cu cea de pe urmă exactitate și în cele mai delicate forme estetice miniaturile și icoanele bizantine ; am uitat să aduc aici o reproducere pe care o păstrez acasă și care este așa de măiestrit pictată în culori și aur, încît alcătuiește una din podoabele artistice a saloanelor mele. Să înțelege câtă valoare are un asemenea talent adaos la erudițiunea și cunoștințele cele vaste ale candidatului nostru. Deci pentru toate aceste motive sint de părere să-l recomandăm pe dl. O. Tafrali ca profesor titular la catedra de Arheologie și Antichități, vacantă la facultatea noastră, pe baza art. 81 din lege.

Prof. I. Caragiani adaugă că după informațiuni precise, pe care le deține din izvor autorizat știe că dl. O. Tafrali a fost și e solicitat să rămînă în Franța și că numai dragostea ce-l leagă de țară și dorința de a-și depune cunoștințele dobîndite în slujba ei l-a îndemnat să rămînă la noi ; dacă nu-l vom numi, Franța ni-l va lua și vom pierde un element care va fi greu de înlocuit. Mai știu pe lingă acestea că dl. Tafrali a fost invitat să colaboreze la un mare Dicționar al Artelor și că savanții grupăți în jurul acestei înșănătate întreprinderi, fără colaborarea d-lui Tafrali, au mărturisit că nu vor putea duce la capăt lucrarea.

Dl. prof. C. Stere relevă că lucrarea d-lui Tafrali intitulată „Thessalonique au XIV-e siècle” are o mare însemnătate și pentru evoluția instituțiilor, întrucît între cetatea antică în care statul era mărginit la zidurile unui singur oraș și vremurile noastre de state naționale se cunoaște prea puțin lungă perioadă de tranziție care a urmat după prăbușirea Imperiului Roman occidental și după degenerarea celui apusean în Imperiul Bizantin. Cercetările d-lui O. Tafrali luminează un moment însemnat din viața orașelor, stabilind ce s-a conservat în Imperiul Bizantin din organizația vechilor cetăți și cum au putut să fie transmise pînă-zi timpurile noastre elementele străvechi de viață municipală. Prin urmare din lucrările originale ale d-lui O. Tafrali poate profita și știința dreptului în sensul cel mai larg al cuvîntului.

Ne mai luînd nimeni cuvîntul Senatul unit al Consiliului Facultății de litere votează în unanimitate numirea d-lui O. Tafrali.

[Urmează semnăturile participanților].

Anexa nr. 2*

Acesta este testamentul meu,

N-am altă avere decît biblioteca, mobilele mele care se află la locuința mea din str. Paladi nr. 6, Iași, în încăperile ce ocup, precum și banii cei port cu mine.

* Arh. St. I. fond Rectorat, procese-verbale, dosar 7 A/1913, f. 35.

* In momentul cercetării, în Arhiva Tribunalului Județean Iași.

Biblioteca mea e compusă din aproximativ 2000 volume și broșuri, în cea mai mare parte legate, aparținând specialităților: filologie, istorie și mai ales arheologie și istoria artei — Biblioteca aceasta valorează cel puțin 15.000 lei și se află așezată în biroul Muzeului, într-una din sălile care, prin contract, aparțin Ministerului Instrucțiunii Publice, destinate Muzeului de Antichități al Universității al cărui director sunt. Un inventar incomplet, conținând însă cea mai mare parte din cărți, în fișe, se află închis într-un dulap al sufrageriei.

În același birou se află următoarele mobile și obiecte ce-mi aparțin. O garnitură de mobile rusești compusă din cinci scaune Dagobert și o masă, toate de stejar sculptat, în valoare de 1 500 lei, un fotoliu vechi, obiect de artă, stil nemțesc, în valoare de 500 lei, două fotoliiuri stil François I, imitație, în valoare de 300 lei, un birou american, Standart, de nuc, în valoare de 500 lei, o masă de tei și brad, 100 lei, mai multe mese și pedestale pentru statu în valoare de 200 lei, un lampadar vechiu, stil italian, obiecte de artă, 500 lei, o măsuță vitrină, 500 lei,

19 icoane ortodoxe. O. Tafrali [adnotație marginală]
Trei covoare bleu, 260 lei, o bibliotecă de brad, 150 lei, 11 sanguine, desene în peniță și creion, aquarele și pasteluri de Severin, în valoare de 1 100 lei. O litografie de Stoica, 50, o pictură (peisaj) de Ionescu-Dorn, 100; două capete și un cieme în gips de Severin, 500 lei, 7 tablouri încadrate cuprinzând miniaturi bizantine (copii și originale de O. Tafrali), 500 lei, 2 aparate fotografice fără lentilele lor, 200 lei.

În antretul principal, aparținând muzeului am numai două covoare verzi în valoare de 60 lei.

În apartamentul meu din același local, unde se află Muzeul de Antichități al Universității și care apartament îmi aparține prin contract special cu proprietara, compus din două camere, antret și atenansele imobilului, am următoarele mobile:

În sufragerie două dulapuri de nuc, o masă și 6 scaune de nuc, toate în stil Renaissance, artă franceză, valorind 3 000 lei; un mare covor verde cam uzat, 40 lei; un trepid pentru vase cu flori, 30 lei; o masă pentru jocul de cărți, 30 lei; o altă măsuță 30 lei; trei tablouri de pictorul Băieșu, 160 lei; 7 estampe japoneze, 350 lei; două desene de Severin (o sanguină și o aquarelă) 100 lei, cinci vase din Curtea de Argeș și Cocioc, 80 lei, un mic orologiu, 20 lei; două covoare Cașmir (racomodate), 400 lei. În dulapuri sunt și alte obiecte și lenjerie în valoare de 1 000 lei. O canapea ordinară cu perine, 50 lei.

În dormitor: Un pat cu așternut complet, un mare dulap cu două uși cu oglinzi (bisotée), o masă de noapte, toate de nuc în stil Renaissance, artă franceză, în valoare de 2 500 lei; un covor roșu, 120 lei, patru scaune, 40 lei; 2 fotoliiuri mari învelite în catifea cu flori mari, 200 lei.

În atenanse: un dulap de brad pentru sufragerie, vopsit în alb, 100 lei, mese și ueltele de bucatărie, câteva lăzi pline cu haine și alte obiecte de menaj în valoare de 1 000 lei.

În seriarul biroului meu se află câteva antichități, parte aparținând Muzeului, parte mie personal. Acestea din urmă le las tot Muzeului.

Cît privește restul, adică tot ce s-a enumerat mai sus, las ca unica mea moștenitoare pe soția mea Gênevieve Tafrali, cu obligația să plătească suma de lei 6 000 (șase mii), plus trei monede de aur a 20 lei fiecare și 6 a zece lei, D-nei Melania Dancovici, pe care sume aceasta mi le-a dat spre păstrare.

Dacă murim și eu și soția mea, moștenitorii noștri vor fi soacra mea Marie Lemăitre și nepotul meu Maurice Lemăitre, domiciliuți în Paris, rue Pierre Lescaut, nr. 5, originari din Provins. Ei vor avea obligația:

1. să plătească, din vânzarea mobilelor sau din alte sume ce se vor găsi asupra noastră, sumele de mai sus date nouă spre păstrare de D-na Dancovici.

2. Din restul vânzării să se dea Facultății de litere din Iași suma de 2 000, care reprezintă restul din lei 4 000 pe care i-am primit sub rectoratul d-lui Stere, de la Minister pentru cumpărarea de cărți pentru seminarul de Arheologie, ceilalți 2 000 lei i-am întrebuințat deja fie pentru cumpărare de cărți pentru acest seminar, fie pentru legatul cărților bibliotecii îmi.

3. Să se despăgubească și I. C. D. [ilizibil] avocat, str. Lucaci 52, București la suma de lei 1140 (una mie una sută patruzeci) ce mi-a împrumutat-o la începutul războiului nostru.

4. De asemenea D-lui Dimitrie Iarca, fost prefect de Teleorman, str. 12 Occident, București, să i se dea 2 000 lei (două mii) sumă împrumutată de mine.

Aceste patru obligațiuni, împreună cu moștenirea le vor avea zișii moștenitorii Maria Lamăitre și Maurice Lemăintre, numai în cazul cînd și soția mea va fi moartă. Altfel aceasta din urmă supraviețuindu-mi mie va fi unica mea moștenitoare cum i-ar conveni, cu singura restricțiune de a despăgubi pe d-na Melania Dancovici.

În cazul cînd și eu și soția mea vom peri în greaua călătorie ce întreprindem spre Paris, din ordinul guvernului nostru, să se știe că avem asupra-ne următoarele sume: 1 640 ruble în hîrtie rusească; 8 000 (opt mii) lei în bancnote românești, un cec asupra Parisului [subliniere în text] liberat la Banca Națională din Iași, pîrtind nr. 8090 din 26 iulie 1917, 8 august în valoare de 8 000 (opt mii) franci (plătit cu 9 280). De asemenea avem 160 franci în monedă aur. Din sumele acestea, cel puțin una nu va putea fi pierdută: cecul [subliniere în text]. Moștenitoarea mea sau moștenitorii îl vor putea încasa cu siguranță.

Iași, făcut astăzi 3/14 august 1917.

O. Tafrali, profesor universitar — Iași.

Anexa nr. 3*

Copie după raportul adresat din Paris de d. O. Tafrali, d-lui Ministru al Instrucțiunii Publice, la 20 martie 1919 pentru organizarea unui mare muzeu.

D-le Ministru,

În România Mare cultura poporului va juca un rol din cele mai însemnate. De dînsa depinde dezlegarea multor probleme de care conducătorii statului își dau perfect seama. Nici un sacrificiu material nu va fi prea mare pentru a întări cultura care va cimenta neamul într-un tot indisolubil și va forma sufletele tinerimii noastre. Pe tărîmul concurenței internaționale neamul românesc trebuie să ocupe și să-și mențină un loc de frunte.

Universitățile, școlile și instituțiile culturale trebuie puse în măsură să-și îndeplinească menirea. Unele catedre universitare au în special nevoie de laboratorii, altele de muzee și colecții. Printre acestea cată să fie luată în seamă și catedra de arheologie și anticități.

Universitatea din Iași posedă un mic muzeu în care se păstrează o colecțiune importantă de anticități preistorice, provenite de la stațiunea din localitatea Cucuteni. Colecțiunea aceasta e cu desăvîrșire neîndestulătoare pentru nevoile cursului de arheologie. Profesorul vorbind de arta veche și medievală nu posedă nici un obiect cu care să-și demonstreze expunerea. Din pricina aceasta, studenții sînt într-o inferioritate vădită față de camarazii lor din alte centre universitare europene.

Universitatea — ca și orașul Iași — nu posedă nici o colecțiune de mulaje antice, de figurine zise tanagiene, de mulaje de coloane vechi, de mulaje reproducînd sculpturile bisericesti bizantine și românești, ea nu posedă nici în fotografii tablouri de pictură celebre, n-are o colecție de galvanoplastie sau în gips de monede antice sau medievale, îi lipsesc de asemenea costume și broderii naționale românești, în sfîrșit nu posedă nimic din ceea ce poate servi la cunoașterea trecutului și a artei în general. Această lacună trebuie înlăturată.

Necesitatea unui muzeu la Iași e foarte simțită. Iași trebuie pus cel puțin pe picior de egalitate cu unele orașe din străinătate, care n-au totuși însemnătatea lui culturală. Périgneux, de pildă, oraș de 32.000 locuitori are un muzeu pe care Bucureștii chiar ar fi mîndri să-l posede. Muzeul din Nantes nu-i mai puțin demn de admirat. Ambele aceste localități nu sînt centre universitare. În Christiania există un muzeu care are pe lîngă alte colecțiuni foarte însemnate, o colecție de mulaje antice medievale și din epoca Renașterii asupra cărora se poate face un curs complet de arheologie și istoria artei.

E deci absolută nevoie să se acorde și Universității din Iași creditele necesare să imite în această privință capitala Norvegiei. Pentru aceasta trebuie să mi se dea un local propriu pentru muzeu. Cu vreo 300 000—400 000 lei cred că s-ar putea construi o clădire destul de spațioasă pentru a putea primi actualele colecțiuni, precum și cele ce se vor aduna în viitor.

Înzestrarea muzeului cu o colecțiune de mulaje reproducînd capodopere ale anticității, ale evului mediu, ale Renașterii și ale artei românești se impune. Pentru aceasta va fi necesară o cheltuială de vreo 100 000 de lei. Un atelier fotografic atît pentru trebuințele cursului de arheologie și istoria artei, cit și pentru nevoile sale speciale trebuie creat.

* Arh. St. I., fond. Facultatea de litere-corespondență, dosar 1/1919, f. 17 și 102.

Un fond permanent și anual pentru achizițiuni de 10—15 000 de lei trebuie să se pună prin buget la dispoziția Muzeului. De asemenea e necesar un fond de 5 000 lei anual pentru a servi la săpăturile ce va întreprinde profesorul de arheologie în diverse localități din țară care ascund încă secretul trecutului.

Un personal tehnic, compus dintr-un arhitect și un fotograf, trebuie atașat pe lângă profesorul de arheologie care va fi și directorul muzeului.

Pe lângă acest personal, Instituțiunea va mai avea și alți funcționari recrutați printre studenți sau doctoranzi, cărora li se va da astfel posibilitatea de a se perfecționa în cunoașterea vieții trecutului și a evoluțiunii artei.

Pentru organizarea completă a acestui muzeu e deci nevoie de o sumă de 500 000 de lei vărsată odată pentru totdeauna și fond de săpături prevăzute în bugetul statului, alături de salariile personalului. Pentru început nu va fi nevoie decât de un secretar, de un copist, de un fotograf și de doi servitori.

Înghețarea instituțiunii noastre fiind una din nevoile urgente ale învățămîntului superior din țară care își întinde astăzi activitatea asupra a două noi provincii românești realitate la patria mamă, sînt încredințat D-le ministru că veți aviza favorabil.

O. Tafrali,